

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

CIRCUMSTANCES TO BE ESTABLISHED AT THE INITIAL STAGE IN THE INVESTIGATION OF CARGO THEFT ON RAIL TRANSPORT

Актуальність статті полягає в тому, що на етапі виявлення крадіжок вантажів на залізничному транспорті вкрай важливо враховувати особливості законодавчого регулювання відповідної сфери. Без усвідомлення механізму функціонування залізничних перевезень неможливо правильно застосувати криміналістичні засоби виявлення слідів кримінального правопорушення, встановити характер й розмір завданої шкоди, а відповідно, – зібрати належні докази. У статті констатовано, що головними завданнями, що постають перед слідчим на початковому етапі розслідування є належний збір і фіксація, як матеріальних, так і ідеальних слідів вчинення кримінального правопорушення. Визначено, що початковий етап розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті як поняття – суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий провадить процесуальні дії та організаційні заходи для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного. Приводом для початку кримінального провадження щодо крадіжки вантажу на залізничному транспорті стали: заява потерпілого (представників потерпілих); повідомлення про виявлення викраденого вантажу, більшість з яких від службових осіб Укрзалізниці; повідомлення про затримання злочинця на місці вчинення кримінального правопорушення; заяви та повідомлення представників громадськості та факти, опубліковані в засобах масової інформації. Розроблено алгоритм невідкладних дій працівника чергової служби поліції при надходженні повідомлення про крадіжку вантажу на залізничному транспорті (з'ясування обставин події, реєстрація повідомлення в установленому порядку, направлення слідчо-оперативної групи тощо). Основними обставинами, що підлягають з'ясуванню у кримінальних провадженнях щодо крадіжок вантажів на залізничному транспорті є встановлення самого факту крадіжки, тобто вчинення хоча б одного з діянь, передбачених диспозицією ст. 185 Кримінального кодексу України, предмета злочинного посягання (вантаж), обстановки (час, місце, умови) та способу вчинення, особи (-іб) злочинця.

Ключові слова: крадіжка, вантаж, залізниця, розслідування, слідчий, слідча (розшукова) дія.

The relevance of the article lies in the fact that at the stage of detection of cargo theft on railway transport, it is extremely important to take into account the specifics of the legislative regulation of the relevant field. Without understanding the mechanism of railway transportation, it is impossible to correctly apply forensic means of detecting traces of a criminal offense, to establish the nature and extent of the damage caused, and, accordingly, to collect the appropriate evidence. The article states that the main tasks facing the investigator at the initial stage of the investigation are the proper collection and recording of both material and ideal traces of the commission of a criminal offense. It was determined that the initial stage of the investigation of cargo theft on railway transport as a concept is purely forensic, used to denote a certain period of pre-trial investigation, during which the investigator conducts procedural actions and

organizational measures to establish all the circumstances of the criminal offense and the identity of the suspect. The reason for the initiation of criminal proceedings regarding the theft of cargo on railway transport was: the statement of the victim (representatives of the victims); notification of the discovery of stolen cargo, most of which are from officials of Ukrzaliznytsia; notification of the arrest of a criminal at the scene of a criminal offense; statements and reports of public representatives and facts published in mass media. An algorithm of immediate actions of an employee of the police service on duty upon receipt of a report of cargo theft on railway transport has been developed (clarification of the circumstances of the event, registration of the report in the established order, dispatch of an investigative team, etc.). The main circumstances to be ascertained in criminal proceedings regarding the theft of goods on railway transport are the establishment of the very fact of theft, i.e. the commission of at least one of the acts provided for by the disposition of Art. 185 of the Criminal Code of Ukraine, the object of the criminal offense (cargo), the circumstances (time, place, conditions) and the method of commission, the person(s) of the criminal.

Key words: *theft, cargo, railway, investigation, investigator, investigative (search) action.*

Актуальність теми. На етапі виявлення крадіжок вантажів на залізничному транспорті вкрай важливо враховувати особливості законодавчого регулювання відповідної сфери. Без усвідомлення механізму функціонування залізничних перевезень неможливо правильно застосувати криміналістичні засоби виявлення слідів кримінального правопорушення, встановити характер й розмір завданої шкоди, а відповідно, – зібрати належні докази.

Виклад основного матеріалу. Специфіка роботи залізничного транспорту полягає у тому, що сліди небереження вантажів, у тому числі пов'язаних з розкраданням, залишаються в офіційних документах. Працівники залізничного транспорту, зазвичай, повідомляють органи поліції, коли надходить вагон з комерційним браком: відкритими люками на даху вагона, проломами в стінах, відсутністю запірно-пломбувальних пристроїв, закруток та пломб тощо. Після виявлення комерційного браку працівники залізничного транспорту складають акт загальної форми для засвідчення обставин, що виникли в процесі перевезення вантажу. В актах містяться дані про пошкодження дверей, стін, підлоги, даху, люків, замикаючих пристроїв, відсутність запірно-пломбувальних пристроїв, невідповідність відтисків на них і записів у супровідних документах. При вивченні акта загальної форми встановлюється місце та час виявлення порушень правил перевезення або виявлених несправностей, їхній характер, а також прізвища осіб, які виявили комерційний брак. У більшості випадків матеріали, що складають повідомлення про небереження вантажів, надходять після комісійної видачі вантажу, результатом перебігу якої є складений комерційний акт. Комерційні акти складаються: на місцях загального користування – в день вивантаження або в день видачі вантажу одержувачу; при вивантаженні на місцях не загального користування – в день здачі вантажу одержувачу. В цьому разі перевірка повинна здійснюватись до вивантаження, в процесі вивантаження чи відразу ж після нього. У разі неможливості скласти комерційні акти в указані терміни, вони складаються у всіх випадках не пізніше наступної доби [1, с. 76–77].

Комерційні акти складаються у трьох примірниках на бланках установленної форми і заповнюються на друкарській машинці або чорнилами чітко, без будь-яких виправлень. На кожному акті проставляється штампель станції. Другий примірник акта видається одержувачу на його вимогу. Якщо комерційний акт складається на станції відправлення або на попутній станції, то другий примірник акта додається до перевізних документів. Про складений комерційний акт робиться відмітка на зворотному боці накладної і дорожньої відомостях [2, с. 38].

Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [3], досудове розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 185 Кримінального кодексу України [4], віднесене до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції України. Організація й тактика діяльності зазначених органів щодо виявлення крадіжок вантажів на залізничному транспорті є комплексною та складною проблемою.

Ефективне розслідування забезпечуються обґрунтованим і своєчасним початком кримінального провадження, швидким і якісним проведенням початкових слідчих (розшукових) дій (СРД). Під цим поняттям слід розуміти комплекс взаємозв'язаних процесуальних, найбільш доцільних для слідчої ситуації дій, необхідних слідчому на першому етапі розслідування у певній

послідовності для з'ясування характеру події, а також для збирання такого об'єму фактичних даних, який став би основою подальшого розслідування і дозволив окреслити повне коло версій по основних обставинах кримінального провадження і скласти розгорнений план розслідування.

Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду наголосив, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [5].

За результатами нашого дослідження, можна констатувати, що приводом для початку кримінального провадження по крадіжках вантажів на залізничному транспорті в 62,8 % випадків служили заяви потерпілого (представників потерпілих); повідомлення про виявлення викраденого вантажу, більшість з яких від службових осіб Укрзалізниці – 17,9 %; повідомлення про затримання злочинця на місці вчинення кримінального правопорушення – 10,3 %. Рідше приводами до початку кримінального провадження стають заяви та повідомлення представників громадськості та факти, опубліковані в засобах масової інформації.

Розглянемо ситуацію, коли розслідування було розпочато за заявою чи повідомленням про факт вчинення крадіжки вантажу.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення та іншої події можуть бути усними або письмовими. Усні заяви – заносяться до протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, який підписують заявник та службова особа, яка прийняла заяву [6].

Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявленні з іншого джерела мають відповідати вимогам ст. 214 КПК України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [7; 8].

Відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (2020) [9], алгоритм орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби, при вчиненні крадіжки вантажів на залізничному транспорті полягає у наступному:

1. З'ясувати:

1) час, місце та обставини крадіжки, номер відправлення, номер вагона (контейнера), з якого вчинено крадіжку, викрадене майно, його вартість, прикмети, чи є пломби на вагоні (контейнері) тощо;

2) спосіб учинення крадіжки, хто відправник і отримувач вантажу, їх адреси, маршрут руху залізничного транспорту, чи перебував вантаж під охороною;

3) через диспетчера (чергового) залізничної станції, інших працівників залізничного транспорту встановити ймовірне місце вчинення крадіжки, на яких станціях поїзд зупинявся, тривалість зупинки, чи не було в складі поїзда вагона з людьми;

4) установчі дані та місце перебування заявника;

5) прикмети, установчі дані та місце перебування правопорушників.

2. Попередити заявника про необхідність збереження обстановки на місці події до прибуття працівників поліції.

3. Зареєструвати повідомлення в установленому порядку.

4. Негайно направити на місце події СОГ, інші наряди поліції (за необхідності).

5. Негайно доповісти начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику сектору реагування патрульної поліції) та до чергової служби вищого рівня.

6. Орієнтувати про прикмети викраденого та правопорушників (якщо вони відомі) наряди поліції, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції за маршрутом руху поїзда.

7. Надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення, ужиті заходи та їх результати [9].

Перевірка факту розкрадання, здійснюється також станцією призначення у контакт з органами поліції і воєнізованої охорони. Підставою для проведення службового розслідування в 32,4 % випадків служив факт виявлення незбереження вантажу безпосередньо станцією призначення, а в решті випадків перевірка проводилася по фактах отримання комерційного акту, складеного іншими станціями. Відомче розслідування найчастіше проводиться начальником станції або за його дорученням заступником по вантажній роботі у контакт з прийомодавачем, представником воєнізованої охорони.

На початковій стадії досудового розслідування здійснюється також комплекс оперативних заходів, перелік яких визначений у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [10].

Поняття початкового етапу розслідування вживається в криміналістичній та кримінальній процесуальній науці, але визначення його в зазначених науках не тотожні, у них є багато відмінностей [11]. Так, з етимологічного погляду поняття «етап» використовується в різних сферах і є багатозначним: 1) пункт на шляху пересування військ; 2) пункт для ночівлі в дорозі груп арештантів; 3) у значенні – відправляти «етапом»: 4) певна частина дистанції в спортивних змаганнях; 5) окремий момент, період, стадія у розвитку чого-небудь [12, с. 4].

Наприклад, В. К. Весельський тлумачить його як частину процесу розслідування, у процесі якого вирішуються певні завдання [13, с. 271]; А. Ф. Волобуєв – певним проміжним пунктом у процесі розслідування злочину, що характеризує стан розслідування з точки зору повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями у кримінальній провадженні [12, с. 4]. В. С. Кузьмічов поділяє етапи розслідування на невідкладний, початковий і наступний, межу першого етапу визначає від порушення кримінальної справи до проведення останньої невідкладної дії або передачі справи за підсудністю. Другий етап охоплює проведення решти слідчих дій до притягнення особи як обвинуваченого [14]. Вчені одностайні в тому, що існує початковий етап, але момент його закінчення має дискусійний характер.

На нашу думку, початковий етап розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті як поняття – суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий (дознавач) провадить процесуальні дії та організаційні заходи для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного.

До ЄРДР вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) КК України;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;
- 7) інші обставини, передбачені Положенням про ЄРДР, порядком його формування та ведення [7].

Опитані нами слідчі та оперативні працівники підтверджують, що кримінальні провадження щодо крадіжок вантажів на залізничному транспорті часто закривають на стадії досудового слідства (38 %). Як показало вивчення кримінальних проваджень основними причинами неефективного розслідування є неповнота досудового слідства, зокрема непрофесійна робота щодо збору доказової інформації на початковому етапі слідства (39 % від кількості вивчених проваджень): не були вилучені необхідні документи (23 %); не встановлені та належним чином не допитані свідки (27 %); недостатньо використовувались спеціальні знання (23 %) та оперативно-розшукові можливості (58 %) (додаток В).

Процес збирання правоохоронними органами матеріалів про факти крадіжок вантажів на залізничному транспорті відображається у документуванні злочинної діяльності.

Оперативно-розшукове документування – це по-перше складова теорії ОРД, що вивчає закономірності оперативно-розшукового пізнання, збирання та фіксації оперативно-розшукової інформації; по-друге, урегульована законодавством і відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами діяльність оперативних підрозділів з комплексного застосування оперативно-розшукових заходів та НСРД, засобів і сил з метою виявлення, збирання, фіксації, дослідження та збереження фактичних даних про подію кримінального правопорушення, причетність осіб, щодо яких здійснюється перевірка, та осіб, які перебувають у розробці, до підготовки або вчинення кримінального правопорушення, місцезнаходження засобів, що використовуються під час його учинення, характер і розміри заподіяних збитків, що здійснюється як у гласному режимі, так і негласному (проведення ОРЗ у рамках оперативно-розшукових справ), а також подальшого

використання одержаної інформації для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження [15, с. 377].

Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України) уточнюються за рахунок додаткових відомостей та інформаційних джерел, що впливають з кримінально-правової та криміналістичної характеристик кримінального правопорушення [3]. При розслідуванні таких кримінальних правопорушень підлягають з'ясуванню такі основні обставини:

1. Факт крадіжки, тобто вчинення хоча б одного з діянь, передбачених диспозицією ст. 185 КК України.

2. Предмет крадіжки:

– вантаж (кількісні та якісні характеристики викраденого майна, а також вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням)

3. Обстановка (час, місце, умови) здійснення крадіжки:

– упродовж якого терміну здійснювались такого роду злочинні дії;

– у якому місці почались злочинні дії, а де закінчились.

– що сприяло здійсненню, а також, що вплинуло на формування злочинного умислу, які умови сприяли цьому тощо.

4. Спосіб вчинення крадіжки;

– яким чином викрадено та через кого було реалізовано викрадене, де воно зберігалось;

– як приховувалося й маскувалися окремі елементи злочинної діяльності.

5. Суб'єкт крадіжки:

– вік, стать, рівень освіти, фахові, професійні та моральні властивості осіб, що безпосередньо здійснювали крадіжку;

– коло осіб, які залучались для здійснення крадіжки, роль кожного із суб'єктів, мотив їх поведінки, причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень на залізниці, зокрема, у сфері службової діяльності;

– обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання.

У кожному конкретному випадку може виникнути необхідність у встановленні й інших важливих у кримінальному провадженні обставин [16, с. 128]. З огляду на це, структуру початкового етапу розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті доцільно окреслити наступним чином:

1) здійснення організаційних заходів – планування початку досудового розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних і організаційних рішень;

2) початкові СРД, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій і елементів криміналістичної характеристики, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу досудового розслідування.

Успіх подальшого розслідування, його оперативність і повнота, своєчасне припинення крадіжок вантажів і їх запобігання на залізничному транспорті значною мірою залежить від глибини аналізу вихідних матеріалів. Тому, на початковому етапі розслідування потрібно вирішити такі питання: 1) якими є собою джерела відомостей про факти крадіжок, їх надійність, наявність формальних реквізитів, що дозволяють перевірити їх достовірність; 2) який зміст відомостей, що вказують на факт крадіжки; 3) чи можна використовувати ці матеріали при розслідуванні (вирішення питання щодо їх належності та допустимості); 4) до якого періоду часу відносяться отримані відомості; 5) про які факти крадіжок йдеться; 6) чи є вказівка на конкретних осіб, їх зв'язки, спосіб крадіжки, суму, реалізацію викраденого; 7) чи є в наданих відомостях протиріччя, у чому вони виражаються, як можуть бути усунені; 8) чи потрібно проводити попередню перевірку фактів; 9) з чого почати розслідування.

Підводячи підсумки зазначимо, що основна спрямованість початкового етапу розслідування направлена на інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів. Головними завданнями, що постають перед слідчим є належний збір і фіксація, як матеріальних (у 86 % випадків кримінальне провадження цієї категорії розпочинається з огляду місця події) так й ідеальних слідів вчинення кримінального правопорушення. Основними обставинами, що підлягають з'ясуванню у кримінальних провадженнях щодо крадіжок вантажів на залізничному транспорті є встановлення самого факту крадіжки, тобто вчинення хоча б одного з діянь, передбачених диспозицією ст. 185 КК України, предмета злочинного посягання (вантаж), обстановки (час, місце, умови) та способу вчинення, особи (-іб) злочинця.

Список використаних джерел:

1. Виявлення та документування розкрадань вантажів та елементів інфраструктури на залізничному транспорті: метод. рек. М. В. Бурак, О. М. Брисковська, В. В. Бурлака та інші. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 94 с.
2. Порядок та особливості документування та досудового розслідування розкрадання вантажів на залізничному транспорті: методичні рекомендації / К. О. Чаплинський, І. В. Пиріг, В. В. Єфімов та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2017. 80 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2021 р. у справі № 556/450/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396?fbclid=IwAR3U0JjuuHq5QtGGaR06CxbhZZ2bQnodsxmzsHrH8P7xXqCnb2rI3jA0Rg>
6. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ від 08 лют. 2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>
7. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ від 30 черв. 2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. 768 с.
9. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України 27 квіт. 2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>
10. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print>
11. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
12. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: лекція. Харків: Ун-т. внутр. справ, 1996. 36 с.
13. Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів. *Право України*. 2001. № 5. С. 112–114.
14. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
15. Саковський А. А. Оперативно-розшукове документування як пошуково-пізнавальний процес та складова оперативно-розшукової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 371–377.
16. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. О. Алексеєв, В. К. Весельський, В. В. Пяковський. 2-е вид., перероб. і доповн. Київ: Центр навч. літ., 2014. 277 с.